

УДК 332

Ольга Кудріна

Ol'ha Kudrina

**ДІАЛЕКТИКА ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
ПРОМИСЛОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ****THE DIALECTICS OF FORMATION AND IMPLEMENTATION
OF THE STRATEGY OF REGIONAL INDUSTRIAL POTENTIAL DEVELOPMENT**

У статті розглядаються питання генезису та становлення сучасної антикризової системи управління галузями промисловості України. Аналізуються витоки та детермінанти сучасної кризи промисловості, досліджуються закономірності й тенденції її розвитку, перспективи регіональної промисловості, опрацьовуються варіації та механізми модернізації традиційних галузей промислового виробництва. Напрацьовуються й формулюються варіанти вибору портфеля стратегій розвитку промислового потенціалу регіонів, що забезпечують вихід підприємств із кризового стану й перехід до фази «зростання». З огляду на сучасний досвід прорахунків управління промисловістю формулюється інструментарій взаємовідносин держави та промислового бізнесу. Розроблено алгоритм формування та реалізації стратегії промислового потенціалу регіону (на прикладі Луганської області).

Ключові слова: стратегія, підприємство, промисловість, потенціал, регіон.

В статье рассматриваются вопросы генезиса и становления современной антикризисной системы управления отраслями промышленности Украины. Анализируются истоки и детерминанты современного кризиса промышленности, исследуются закономерности и тенденции ее развития, перспективы региональной промышленности, прорабатываются вариации и механизмы модернизации традиционных отраслей промышленного производства. Нарбатываются и формулируются варианты выбора портфеля стратегий развития промышленного потенциала регионов, которые обеспечивают выход предприятий из кризисного состояния и переход к фазе «роста». Учитывая современный опыт просчетов управления промышленностью, формулируется инструментальный взаимоотношений государства и промышленного бизнеса. Разработан алгоритм формирования и реализации стратегии промышленного потенциала региона (на примере Луганской области).

Ключевые слова: стратегия, предприятие, промышленность, потенциал, регион.

The article considers the issues of origin and development of present-day crisis-proof system for the management by industrial sectors of Ukraine. The sources and determinants of contemporary industrial crisis are analyzed, as well as regularities and tendencies of its development, and perspectives of regional industry are investigated. Besides, variations and mechanisms of the modernization of traditional sectors of industrial production are studied. Variants of the choice of the portfolio for strategies of industrial potential development of regions, which ensure the recovery from crisis and transition to the phase of «growth», are elaborated and formulated. Taking into account current experience of failures in industrial management, the instruments of the relationships between the country and industrial business are elaborated. The algorithm of formation and implementation of the strategy of regional industrial potential is developed (by the example of Luhansk region).

Keywords: strategy, enterprise, industry, potential, region.

Постановка проблеми. У зв'язку з незадовільним фінансовим станом переважної більшості вітчизняних промислових підприємств актуальними стають проблеми раннього виявлення ознак їхньої фінансової неспроможності, вибору портфеля стратегій, що забезпечують вихід підприємств із кризового стану й перехід до фази «зростання» тощо. Сучасні реалії господарювання свідчать про відсутність прагматичної зацікавленості в розробленні стратегії раннього запобігання кризі. Однією з причин такого стану справ є неналежне наукове розроблення проблем завчасного, на ранніх стадіях виявлення потенціального банкрутства промислових підприємств і критеріїв ідентифікації стану переходу підприємств у фазу «кризи життєвого циклу». При цьому, існуючі наукові теорії не дозволяють чітко й однозначно ідентифікувати цикли життєдіяльності підприємства. На сьогодні в літературі

відсутні глибинні й системні дослідження з питань діагностики фаз життєвого циклу підприємств, критеріїв їхньої оцінки тощо. Наукові пропозиції щодо вибору стратегії розвитку підприємств в умовах кризи, які опрацьовані сучасниками й пропонуються до втілення, не повною мірою відображають нагальні потреби й не забезпечують ефективного переходу підприємств із кризового стану у фазу економічного відновлення (зростання).

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Розвиток промисловості органічно пов'язаний з територіальною трансформацією продуктивних сил. Тому виважена промислова політика регіонів є однією з найважливіших передумов забезпечення економічної стабільності України. В цьому плані на високу оцінку заслуговують праці сучасних українських науковців: О. Амоші [1], З. Варналія [2], І. Заблодської [4], Ю. Киндзерського [5], Л. Пельтека [10], С. Романюка [11], Н. Якубовського [13] та інших.

Метою статті є розроблення алгоритму формування та реалізації стратегії розвитку промислового потенціалу регіону (на прикладі Луганської області).

Виклад основного матеріалу. Стратегія розвитку промислового потенціалу регіону є складовою загальної стратегії розвитку Луганської області до 2020 року, яку сформовано на основі проекту Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [3], Стратегії економічного та соціального розвитку Луганської області до 2015 року [12], відповідно до ст. 3 Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» [6] та Постанови КМУ «Про затвердження Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку» [7], Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [8].

Необхідність підготовки Стратегії розвитку промислового потенціалу регіону викликана наближенням до завершення терміну (2015 р.) нині чинної стратегії розвитку Луганської області, зміною зовнішніх та внутрішніх умов, в яких відбувається розвиток регіону, доцільністю підготовки нового стратегічного документа з урахуванням впливу глобальних світових тенденцій просторового розвитку, яких не уникнути Україні. Це також пов'язано з урбанізацією, депопуляцією села, змінами системи розселення, загальною відкритістю світу щодо руху робочої сили, що вимиває як найбільш інтелектуальні, так і найменш кваліфіковані робочі кадри, фінансово-економічною кризою, обмеженістю ресурсів (насамперед, водних), зростанням світової потреби у продовольстві, орієнтацією на території, які продукують продовольство. Стратегія розвитку Луганської області до 2020 року – це стратегія збалансованого розвитку, яка передбачає баланс інтересів влади (регіональної/місцевої), бізнесу та населення (рис. 1).

Рис. 1. Концепт збалансованого розвитку регіону

Метою стратегії є покращення добробуту населення на основі підвищення ефективності функціонування реального сектора та активізації внутрішньообласної і міжрегіональної кооперації за умов продуктивного управління економікою задля забезпечення екологічної і продовольчої безпеки регіону. Як видно із визначеної мети, розвиток промисловості має відбуватися через ефективне функціонування реального сектора та активізацію внутрішньообласної і міжрегіональної кооперації. З цього приводу слід навести результати SWOT-оцінювання розвитку промислового потенціалу Луганської області (табл. 1).

Отже, протягом останніх років промисловість області характеризується збитковою діяльністю. Практично промисловість області стала збитковим тягарем, який використовує тіньові схеми для отримання доходу, а всі збитки залишає на території нашої області (використовуються постачання продукції в офшори за ціною, нижчою собівартості, реекспорт та ін.).

Таблиця 1

SWOT-оцінювання розвитку промислового потенціалу Луганської області

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
<p>1. Потужний виробничий потенціал промислових підприємств області, сформований в основному в період колишнього СРСР.</p> <p>2. Диференційована економіка області, що дозволяє виробляти кінцеву продукцію з високою доданою вартістю, інфраструктурна бізнес-забезпеченість (система дистрибуції, експортери, оптова та роздрібна торгівля і т.д.).</p> <p>3. Розвинена структура транспортних мереж і зв'язку.</p> <p>4. Значний ресурсний потенціал паливно-енергетичної, будівельної та мінеральної сировини.</p> <p>5. Вигідне гео економічне і геополітичне розташування області, що зумовлює великі транзитні можливості області як міжнародного транспортного коридору.</p> <p>6. Висока щільність населення – фактор як місткого ринку збуту, так і привабливості регіону для можливих інвестицій, у зв'язку з наявністю розвинутого ринку праці.</p> <p>7. Високий потенціал для забезпечення кваліфікованими кадрами і трудовими ресурсами в усіх видах економічної діяльності.</p> <p>8. Розвинена мережа навчальних закладів та наукових установ, високий інтелектуальний потенціал наукових і викладацьких кадрів.</p> <p>9. Розвинена мережа соціальної інфраструктури (заклади охорони здоров'я, сфери послуг).</p> <p>10. Зацікавленість керівників облдержадміністрації та практична діяльність щодо розвитку й підтримки внутрішньо-обласної кооперації, збільшення внутрішнього попиту та імпортозаміщення.</p> <p>11. Створена за роки незалежності нормативно-правова база, що регламентує діяльність суб'єктів господарювання (Господарський, Податковий кодекси України тощо).</p>	<p>1. Неефективна і погано збалансована структура промислового виробництва (низька питома вага підприємств легкої, переробної, деревообробної промисловості, будівельної індустрії.</p> <p>2. Невисока конкурентоспроможність промислової продукції, виробленої в області, на зовнішньому і внутрішньому ринках, головним чином через її низький рівень якості.</p> <p>3. Застарілі технології виробництва і значна фізична й моральна зношеність основних виробничих фондів промислових підприємств області.</p> <p>4. Низька рентабельність і висока частка збиткових промислових підприємств області.</p> <p>5. Недостатня привабливість малих підприємств як субпідрядників для великих промислових підприємств.</p> <p>6. Нерозвиненість сервісних послуг (інформаційних, консультаційних, інжинірингових, проектних, конструкторських та ін.) для підприємницьких структур, зацікавлених у субконтрактингу.</p> <p>7. Високий рівень концентрації виробництва навколо домінуючих корпорацій (СКМ, ІСД та ін.), що призводить до переорієнтації коопераційних зв'язків від інтересів території до інтересів корпорацій (у металургійному комплексі та серед вугільних компаній «Краснодонвугілля», «Свердловуголь» і «Ровенькиантрацит»).</p> <p>8. Відсутність ефективної системи фінансування субконтрактних відносин (спеціалізованих гарантійних фондів, кредитної кооперації), що забезпечує потреби малих підприємств.</p> <p>9. Погана інформованість і низька компетентність менеджменту суб'єктів малого бізнесу з питань субконтрактингу, франчайзингу, аутсорсингу та інших технологій кооперації.</p> <p>10. Недостатня кількість спеціалізованих виставок і ярмарків, спрямованих на виявлення та розвиток технологічного потенціалу промислових підприємств області й установлення коопераційних зв'язків.</p> <p>11. Відсутність повноцінної та широкодоступної регіональної бази даних про технологічні можливості промислових підприємств, їх продукцію, ціну і якість.</p> <p>12. Недостатній розвиток інфраструктури кооперації (логістичних центрів, елементів інноваційної інфраструктури і т.д.).</p> <p>13. Недостатня розвиненість торгового середовища та відсутність сучасних форматів торгівлі.</p> <p>14. Професійно-кваліфікаційна розбалансованість попиту і пропозиції на ринку праці області, брак профільних інженерів і робітників провідних виробничих галузей, менеджерів з розвитку коопераційних зв'язків тощо.</p> <p>15. Неефективна реклама продукції місцевих товаровиробників, низька виконавська дисципліна при виконанні замовлень (ризик невиконання замовлень у визначений термін).</p>

Продовження табл. 1

Можливості (О)	Загрози (Т)
<p>1. Активізація внутрішньообласного попиту за рахунок підвищення життєвого рівня та купівельної спроможності населення області.</p> <p>2. Створення інформаційного банку даних про технологічні можливості підприємств і продукцію (роботи, послуги).</p> <p>3. Розвиток об'єктів інфраструктури підтримки малого бізнесу на основі наявної майнової бази великих підприємств.</p> <p>4. Стимулювання участі малих підприємницьких структур у виставковій та ярмарковій діяльності, у т.ч. проведення спеціалізованих «ярмарків контракції».</p> <p>5. Стимулювання кооперування малих підприємств між собою за галузевою ознакою, ринком збуту, використовуваними технологіями для встановлення більш вигідних умов взаємодії з великими підприємствами.</p> <p>6. Розвиток системи правового консалтингу та юридичної допомоги малим підприємствам при розвитку виробничої кооперації, у т.ч. в рамках програм державної підтримки.</p> <p>7. Розробка стратегічних, законодавчих та нормативно-правових документів, що стимулюють виробничу кооперацію.</p> <p>8. Підвищення ефективності регіональної промислової політики, у т.ч. шляхом розробки та реалізації Регіональної програми розвитку внутрішньообласної кооперації.</p> <p>9. Розвиток інфраструктури кооперації (логістичних центрів, елементів інноваційної інфраструктури і т.д.).</p> <p>10. Розвиток лізингу, франчайзингу, інноваційних малих підприємств у рамках реструктуризації великих підприємств і венчурного підприємства.</p> <p>11. Розширення меж участі суб'єктів малого підприємництва у поставках продукції, виконанні робіт і наданні послуг для державних (муніципальних) потреб з метою забезпечення малому бізнесу гарантованого ринку збуту.</p>	<p>1. Інтенсифікація міжрегіональної та глобальної конкуренції в боротьбі за ринки збуту продукції та ресурси розвитку.</p> <p>2. Погіршення кон'юнктури на світових ринках в сегментах спеціалізації регіону (металургія, хімічний комплекс, машинобудування).</p> <p>3. Зростання диспропорції територіального розвитку між територіями-лідерами й депресивними територіями.</p> <p>4. Зростаючий дефіцит трудових ресурсів у традиційних виробництвах (машинобудування, легка промисловість, металургія), зумовлений важкими умовами праці й відносно низькою заробітною платою.</p> <p>5. Зниження якості підготовки фахівців вищою школою і кваліфікованих робітників системою професійно-технічних училищ у результаті невідповідності освітніх стандартів і системи вищої освіти потребам ринку праці.</p> <p>6. Екологічні ризики, пов'язані з урбанізацією територій, ускладненням виробничих, економічних і соціальних взаємозв'язків, які визначають значний негативний антропогенний вплив на навколишнє середовище.</p> <p>7. Небезпека підвищення цін на енергоносії (газ і нафту, електроенергію) і, як результат, підвищення собівартості експортної продукції, що робить її неконкурентоспроможною як на світовому, так і на внутрішньому ринку.</p> <p>8. Скорочення обсягів держзамовлення і зменшення фінансування цільових державних програм, у т.ч. програм розвитку малого підприємництва та кооперації.</p> <p>9. Зниження купівельної спроможності населення і зменшення внутрішньообласного попиту в результаті зростання частки імпорту.</p> <p>10. Зростання ризиків техногенних катастроф, пов'язаних із застарілими комунікаціями у ЖКГ, зношеністю магістральних трубопроводів, збільшенням кількості аварій на хімічних і металургійних комбінатах і т. ін.</p> <p>11. Зростання потоків трудової міграції, в т.ч. нелегальної, в РФ і країни ЄС.</p>

Супутні проблеми промисловості містяться у застарілому обладнанні, технологіях, що використовуються, великій матеріаломісткості та енергоспоживанні та мають довготривалий характер ще з часів СРСР. Можливості та переваги регіонального промислового комплексу: наявність експортного потенціалу (метал, феросплави) дає можливість постачання валюти до державної скарбниці. Орієнтація на цивілізований європейський ринок, відхід від збиткових схем сприятимуть збільшенню надходжень коштів до обласного та місцевих бюджетів.

Основними стратегічними напрямками розвитку промислового комплексу регіону вважаються внутрішньообласна та міжрегіональна кооперація, яка дозволить сформувати постійні обсяги реалізації промислової продукції (що важливо в умовах світової фінансової кризи), створить підґрунтя для проведення заходів щодо енергозбереження та зниження матеріаломісткості продукції.

Отже, для розробки кроків формування стратегії розвитку промислового потенціалу регіону доречно узагальнення проведених наукових досліджень та обґрунтування стратегічних цілей розвитку (рис. 2).

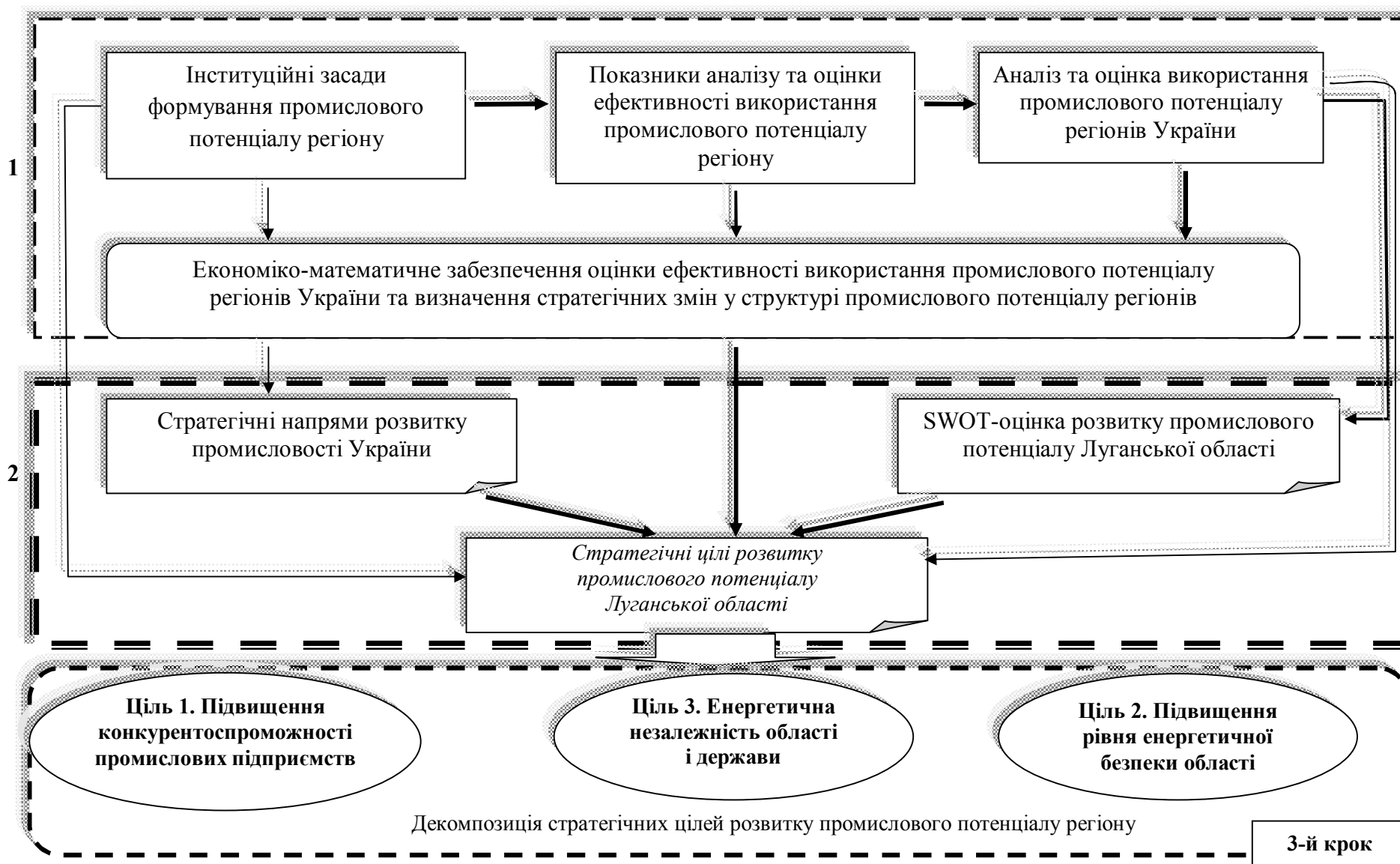

Рис. 2. Кроки формування стратегії розвитку промислового потенціалу Луганського регіону

До першого кроку слід віднести науково-практичні дослідження, які містять теоретичні основи дослідження промислового потенціалу регіону, інституційні засади формування промислового потенціалу регіону та методологічну базу ефективного використання промислового потенціалу регіону, результати оцінювання ефективності використання промислового потенціалу регіонів України та визначення стратегічних змін у структурі промислового потенціалу регіонів.

Другий крок, насамперед, передбачає узагальнення стратегічних напрямів розвитку промисловості України, проведення SWOT-оцінювання розвитку промислового потенціалу Луганської області та визначення стратегічних цілей розвитку промислового потенціалу Луганської області.

На третьому кроці слід здійснити декомпозицію стратегічних цілей розвитку промислового потенціалу регіону та визначити тактичні й операційні цілі, а також заходи за допомогою побудови стратегічної карти (рис. 3).

Стратегічна карта розвитку промислового потенціалу Луганського регіону – це науково-практичний інструмент, який дозволяє здійснити декомпозицію стратегічних цілей, визначити взаємозв'язок між стратегічними, тактичними й операційними цілями розвитку промислового потенціалу Луганського регіону у зв'язку зі стратегічними напрямами розвитку промисловості України.

Другий крок формування стратегії розвитку промислового потенціалу Луганського регіону передбачає узагальнення стратегічних напрямів розвитку промисловості України.

Україна, розташовуючись у центрі Європи й маючи потужні водні артерії з виходом у море (річки Дніпро, Південний Буг, Дунай, Дністер) і території з унікальними природно-кліматичними умовами для оздоровлення, туризму й відпочинку (Карпати, південно-західні, північно-західні, центральні й південні області) повинна це використовувати як джерело своїх доходів.

Тому в регіональному вимірі вона може взяти на себе місію головного транс'європейського міжнародного транзитера у напрямках «Захід – Схід» та «Північ – Південь», а також провідного лікувально-оздоровчого й курортно-туристичного центру Європи. Стосовно власного населення місія України має полягати у створенні, насамперед, соціальної держави, яка гарантує соціально комфортні, матеріально достатні й екологічно безпечні умови для проживання, підтримання здоров'я та репродуктивної функції, здобуття освіти, творчої та професійної самореалізації всіх своїх громадян. Варто звернути увагу, що наведені місії взаємопов'язані між собою, зокрема, наприклад, у питаннях продовольчого забезпечення й надання медичних послуг як на рівні країни, так і на міжнародному та глобальному рівнях, тому їх покладення в основу довгострокової стратегії розвитку України є цілком можливим.

Здійснення місії країни можливе лише за наявності для цього відповідного матеріально-технічного базису, його постійного відтворення та вдосконалення. Саме ідея створення такого базису має стати місією вітчизняної промисловості й бути покладена в основу її подальшого реформування, модернізації та розвитку, формування технічних, технологічних, структурно-виробничих характеристик галузі, вибору інструментарію промислової політики, знаходження відповідних матеріальних, трудових і фінансових ресурсів для її проведення.

Відповідно до запропонованої місії стратегічними пріоритетами у вітчизняній промисловості можуть бути такі:

- забезпечення матеріального добробуту й зростання доходів населення шляхом кардинального підвищення продуктивності праці в галузі за рахунок технологічного, структурного, кваліфікаційно-освітнього факторів;

- мінімізація зовнішньої вразливості та нестійкості господарської системи країни, утворених унаслідок залежності економіки, з одного боку, від імпорту енергоресурсів та цін на них, з другого, – від суттєвих коливань попиту на світових ринках на вітчизняний монопродуктовий експорт;

- технологічна модернізація вітчизняного виробництва та інфраструктури, створення й підтримка транспортних коридорів переважно за рахунок відновлення чи започаткування випуску власного устаткування, техніки і транспортних засобів інвестиційного та інфраструктурного призначення;

- суттєве розширення виробництва готової продукції для внутрішнього споживчого ринку, в тому числі виробництва складної технічної продукції, виробів медичного призначення та ліків, орієнтація на завоювання домінуючих позицій вітчизняного виробника на внутрішньому споживчому ринку;

- гарантування продовольчої безпеки країни й виконання місії світового виробника продовольства шляхом розширення та модернізації галузей переробки сільськогосподарської продукції, переважної орієнтації на виробництво для експорту та внутрішнього ринку готових до вживання харчових продуктів;

– гарантування воєнної безпеки країни через модернізацію ЗСУ за рахунок відродження вітчизняного ВПК і запуску у виробництво новітніх зразків військової техніки й озброєння; утилізація застарілої техніки та боєприпасів, вирішення соціальних проблем військовослужбовців;

– гарантування енергетичної безпеки шляхом модернізації та розширення мережі енергогенеруючих підприємств і традиційної та альтернативної енергетики за рахунок виробництва власного енергетичного обладнання й устаткування, впровадження енергоощадних технологій виробництва;

– гарантування екологічної безпеки й сталого розвитку довкілля, ліквідація наслідків техногенних катастроф шляхом створення стаціонарних і пересувних потужностей з переробки й утилізації промислових та побутових відходів, очистки водоймищ, відновлення й рекреації забруднених земель.

Реструктуризація промислового виробництва згідно з названими стратегічними пріоритетами потребує відповідних взаємоузгоджених управлінських рішень, ресурсів і часу. Тому вона має здійснюватися на засадах державного стратегічного планування. Таке планування передбачає розробку системи довго-, середньо- та короткострокових прогнозів, визначення низки взаємопов'язаних цілей соціального, економічного й технологічного розвитку першого, другого і третього порядку, вибір інструментів їх реалізації, серед яких: довгострокові концепції, середньострокові програми та індикативні плани, інститути організації та виконання намічених цілей і завдань, методи контролю й механізми відповідальності за досягнення намічених результатів.

Слід зауважити, що на розвиток промисловості відповідно до вищеназаних стратегічних пріоритетів накладається ряд обмежень. Серед них: надмірна залежність України від глобальної економіки, тривала нестійкість динаміки останньої та невизначеність її майбутньої архітектури, постійне скорочення у зв'язку з цим коштів, які може залучити країна, в т.ч. із зовнішніх фінансових ринків. Це обумовлює зосередження зусиль і ресурсів держави на вирішенні лише поточних завдань підтримки споживання й мінімального життєзабезпечення населення. Проте, як звертають увагу деякі провідні вчені, в основі теперішньої кризи світової та вітчизняної економіки лежить не стільки фінансовий, скільки структурний чинник. Для першої він пов'язаний зі зміною технологічних укладів, для другої – із структурною й технологічною відсталістю виробництва порівняно з розвиненими країнами [14]. В обох випадках вихід із цієї кризи вбачається у форсованому масштабному впровадженні нових технологій і продуктів, які становитимуть ядро нового технологічного укладу. Тому без реалізації відповідної стратегії, наслідком якої серед інших буде формування нової структури економіки на основі технологій нового укладу, підтримка лише поточного споживання загрожує країні потраплянням у пастку «хронічної рецесії». У зв'язку з цим ключовими взаємопов'язаними напрямками розвитку вітчизняної промисловості, які повинні забезпечити досягнення стратегічних пріоритетів, мають стати: по-перше, оптимізація структури промислового виробництва з переважною його орієнтацією на потреби внутрішнього ринку і матеріально-технічне забезпечення здійснення місії країни у світі та євро регіоні на основі випереджального розвитку наукомістких і високотехнологічних видів промислової діяльності; по-друге, ліквідація критичного зносу та інноваційно-технологічна модернізація виробництва із збільшенням прошарку промислових виробництв нових технологічних укладів з поглибленою переробкою та випуском продукції кінцевого споживання; впровадження енергозберігаючих технологій, розширення й використання нетрадиційних і відновлювальних джерел енергії; по-третє, інвестиційне забезпечення структурних змін і технологічної модернізації на основі розширення й збільшення джерельної бази капітальних інвестицій, підвищення доступності інвестиційних ресурсів та стимулів до інвестиційної діяльності суб'єктів.

Структурне вдосконалення виробництва є одним із визначальних факторів підвищення національної конкурентоспроможності. Цей процес в Україні відбувається досить повільно. Його гальмує невирішеність багатьох питань нормативно-правового, організаційного й фінансового забезпечення. Тому головна увага уряду має бути зосереджена на створенні інституціональних, інфраструктурних та економічних підвалин для структурних перетворень. Серед них ключовими мають стати: державна підтримка створення нових та модернізації діючих виробництв у пріоритетних, з точки зору бажаних структурних змін, секторах, штучне створення нових ринків для таких виробництв через активне застосування інституту державного замовлення й державного контракту, створення рівних умов конкуренції при одночасному неперешкоджанні концентрації виробництва, зумовленій виробничо-технологічними та фінансовими чинниками, захист прав власності й протидія рейдерству, запровадження світових стандартів якості продукції, її міжнародної сертифікації, ширше використання можливостей трансферу технологій та його державна підтримка.

Рис. 3. Стратегічна карта розвитку промислового потенціалу Луганського регіону

Варто зазначити, що нині за повної відкритості економіки вітчизняні виробники практично не можуть протистояти іноземним конкурентам, представленим в основному потужними транснаціональними компаніями. Про це свідчить щорічно зростаюча наявність імпорту в усіх секторах внутрішнього ринку. Тому державна підтримка розбудови бажаних галузей та видів діяльності має супроводжуватись їх одночасним захистом. Зауважимо, що правила СОТ, членом якої є Україна, не забороняють захищати національні галузі, вони вимагають лише узгодження рівнів та механізмів захисту.

Підвищення захисту внутрішнього ринку зовсім не означає його закриття для імпорту. Без інвестиційного імпорту, представленого сучасним обладнанням та устаткуванням, яке не виробляється в нашій країні або є незіставним з нашими аналогами за якістю, важко буде здійснити технологічну модернізацію вітчизняного виробництва й підняття його до рівня передових країн. Крім того, поміркований імпорт споживчих товарів потрібен для постійного стимулювання вітчизняних виробників підвищувати власну конкурентоспроможність. Імпорт слід регулювати за масштабами і структурою, виходячи з інтересів розвитку вітчизняного виробника, не живлячи, як це робиться зараз, умови для його деградації. З одного боку, доцільно стимулювати на перших етапах модернізації приплив інвестиційного імпорту з подальшим його поступовим заміщенням вітчизняними товарами аналогічної або кращої якості, а з другого – обмежити споживчий імпорт, який може вироблятися в Україні після відповідної модернізації виробничого апарату.

Ключовою проблемою структурно-виробничої оптимізації є правильний вибір галузевих пріоритетів, на досягненні яких мають концентруватися матеріальні, фінансові та людські ресурси країни і спрямовуватись відповідна державна підтримка. Перевага повинна віддаватися тим виробництвам, що забезпечують досягнення вищезначених стратегічних пріоритетів розвитку промисловості й здійснення країною своєї місії. При виборі галузевих пріоритетів основна увага має бути зосереджена на відновленні потенціалу вітчизняного машинобудування та легкої промисловості, диверсифікації й розширенні асортименту продукції хімічної промисловості та гірничо-металургійного комплексу, їх пристосуванні до потреб внутрішнього ринку.

Машинобудування має взяти на себе роль авангарду чи локомотиву розвитку всієї промисловості. Його зростання повинне в 2-3 рази перевищити загальні темпи зростання промислового виробництва, забезпечити умови для структурно-інноваційної перебудови й технічного переоснащення всіх галузей економіки.

Галузь приладобудування повинна покласти в основу свого розвитку принцип максимального задоволення потреб економіки в сучасних приладах контролю, вимірювання і регулювання, які мають дістати широке застосування в процесах технічного переоснащення систем зв'язку і транспорту, управління устаткуванням, технологічними процесами, роботизованими комплексами, реалізації енергозберігаючих технологій, створення джерел світла на основі нових матеріалів, удосконалення керуючих електронних систем авіаційної, корабельної, залізничної та автомобільної техніки, розвитку навігаційних систем різного призначення. Особливий пріоритет має бути надано створенню й розвитку вітчизняного виробництва медичного діагностичного і лікувального обладнання та апаратури для оснащення закладів охорони здоров'я.

Гірничо-металургійний комплекс у середньостроковій і довгостроковій перспективі повинен зберегти роль провідної та потужної галузі промисловості України, ураховуючи необхідність забезпечення металопродукцією суміжних галузей, особливо машинобудування й будівництва. Проте для подолання сировинного ухилу у структурі промислового виробництва, утвореного за рахунок домінантного розвитку металургії в попередні десятиліття, ураховуючи необхідність формування виробництв нових, більш прогресивних технологічних укладів, зростання ГМК має відбуватися більш повільно порівняно з наукомісткими високотехнологічними виробництвами при одночасній його переорієнтації на потреби внутрішнього ринку. Необхідно створити умови для прискорення процесів диверсифікації виробництва та оптимізації його структури за рахунок збільшення обсягів випуску нових сортamentів металопродукції, зокрема сталі електроплавильного виробництва, спеціальних сталей і сплавів, титанових сплавів і прокату, алюмінієвої фольги, нових видів цирконієвої продукції підвищеного попиту, економічних видів прокату і труб з антикорозійним покриттям, каліброваного прокату, гнутих профілів тощо. Потребують удосконалення (особливо з позицій екологізації) схеми розробки природних запасів мінеральної сировини.

Хімічна, нафтохімічна та фармацевтична промисловість має зберігати високі темпи зростання з урахуванням значного внутрішнього і зовнішнього попиту на її продукцію.

Ключовим орієнтиром для легкої промисловості повинне стати відновлення позицій галузі, які вона займала у структурі промислового виробництва України в кінці 80-х – на початку 90-х років минулого століття, та переважне задоволення потреб споживачів за рахунок власного виробництва. Це має бути досягнуто відродженням і впорядкуванням сировинної бази, відновленням власного ткацького виробництва, посиленням захисту вітчизняного виробника від демпінгового та масованого контрабандного низькоякісного імпорту.

У деревообробній та меблевій промисловості пріоритетними напрямками розвитку мають стати виробництво сучасних конструкційних матеріалів і готових виробів, зменшення енергозатрат на переробку деревини, зменшення промислової вирубки лісів і розширення можливостей вторинної переробки матеріалів, отриманих з деревини, відновлення лісонасаджень на територіях, де здійснювалась промислова вирубка. Одночасно слід запровадити високе (загороджувальне) мито на експорт сирової деревини та стимулювати розвиток виробництв з її поглибленої переробки для потреб внутрішнього та світового ринків.

Одним із основних завдань целюлозно-паперової промисловості повинна стати орієнтація на зменшення використання деревини і впровадження технологій, що дозволяють отримувати високоякісний папір із вторинної паперової сировини.

Галузь будівельних матеріалів має відіграти важливу роль у розв'язанні житлової проблеми в Україні, комплексній перебудові міст, реконструкції та ремонті житлового й нежитлового фонду відповідно до підвищених вимог щодо тепло- та енергозбереження будівель, а також при будівництві транспортних мереж.

Інноваційно-технологічна модернізація промислового комплексу повинна здійснюватися відповідно до основних напрямів формування нового технологічного укладу, до яких, як відомо, належать: біотехнології, що ґрунтуються на досягненнях молекулярної біології та генної інженерії; нанотехнології; системи штучного інтелекту; глобальні інформаційні мережі та інтегровані високошвидкісні транспортні системи. Слід звернути увагу на те, що орієнтація на розвиток технологічного базису країни згідно з переліченими напрямками є прийнятною з точки зору спроможності здійснення окреслених вище місій країни та стратегічних пріоритетів розвитку її промисловості.

Наприклад, біо- та нанотехнології забезпечать країні виконання місії світового виробника продовольства шляхом вирощування отриманих за їх допомогою нових більш продуктивних сортів рослин, їх обробки, захисту, збереження, транспортування тощо. Ці ж технології пов'язані з отриманням нових джерел енергії (воднева енергетика), розвитком атомної та сонячної енергетики, що важливо для ліквідації зовнішньої енергозалежності України. На ці ж технології слід орієнтуватися для здійснення місії лікувально-оздоровчого центру Європи, оскільки вони набувають широкого використання в хімії та фармацевтиці при створенні нових ефективних ліків, а також у приладобудуванні при виробництві медичних засобів та устаткування для діагностики й лікування.

Виконання місії міжнародного транзитера цілком відповідає такому напрямку нового укладу, як високошвидкісні транспортні системи, що пов'язано з розвитком авіаційного, залізничного та автомобільного транспорту, в тому числі з використанням нанотехнологій та інформаційних логістичних мереж. Нанотехнології лежать в основі нових конструкційних і композитних матеріалів, спектр використання яких надзвичайно широкий – від машинобудування, приладобудування, судно- та авіабудування до нових вискоєфективних будівельних матеріалів і конструкцій.

Технологічна модернізація промисловості неможлива без суттєвої активізації інноваційної діяльності її суб'єктів. Інтенсивність та ефективність останньої значною мірою залежить від сприятливого інституційного й макроекономічного середовища, ринкової кон'юнктури, які створюють у суб'єктів відповідну мотивацію до проведення власних досліджень і розробок, підвищують ресурсоспроможність впровадження їх результатів, придбання нових технологій та обладнання, обмежують можливості для отримання прибутків з «неінноваційних» джерел, що виникають унаслідок деформацій у системі прав власності країни.

Запровадження стимулів, перегляд умов, обсягів і структури фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності бажано здійснювати, виходячи з необхідності досягнення мінімальних критичних порогових показників національної безпеки у цій сфері, які дозволять зупинити руйнацію, структурну й технологічну деградацію вітчизняного виробництва. Зокрема: частка інноваційних підприємств у промисловості має становити не менше 25 %, інноваційної продукції в обсягах промислової продукції – 15 %; середній вік дослідників із науковим ступенем – не більше 45 років, а наукового обладнання – 7 років. Досягнення цих показників має бути забезпечено збільшенням фінансування наукової діяльності на перших етапах принаймні до передбачених українським законодавством обсягів у розмірі в 1,7 % ВВП з подальшим поступовим нарощуванням до 2-3 %, у витратах державного бюджету – до 4 %. Витрати на інновації в обсягах реалізованої промислової продукції повинні становити не менше 2,5 %.

Включення України до глобального інноваційного процесу може відбуватись у двох напрямках: з одного боку, залученням прямих іноземних інвестицій разом з новими технологіями і ноу-хау, з другого, – інвестуванням власних технологій і ноу-хау у господарські структури світу. Це сприятиме інтеграції України у світову економіку як рівноправного партнера для розвинених країн, а не сировинного додатка, підвищенню ролі ендогенних факторів інноваційного розвитку, формуванню базових технологічних інновацій як переважного типу, збільшенню масштабів розробок і впровадження власних технологій, а також їх трансферу на ліцензійних умовах, розвитку внутрішнього ринку наукомісткої продукції та збільшенню її експорту.

У здійсненні технологічної модернізації важливо не помилитися з вибором її моделі. У світі, як відомо, найпоширенішими виявилися модель «технологічного прориву», в якій робиться ставка на власні «проривні» технології та інновації, а також модель «наздоганяльної модернізації», в основу якої покладено технологічні запозичення. Не можна однозначно стверджувати, що якась із цих моделей беззаперечно краща чи, навпаки, гірша від іншої, їх ефективність цілком залежить від економічного й технологічного рівня розвитку країни порівняно з іншими. Перша модель спрацьовує в розвинених країнах-лідерах, які впритул підійшли чи перебувають на технологічній межі світового розвитку, друга – в країнах, що розвиваються, й навіть розвинених, які далекі або лише наближаються до названої межі.

Висновки. Україні не слід з ряду обставин нехтувати можливостями технологічних запозичень і розраховувати лише на власні інновації, до чого закликають більшість експертів. У цьому випадку, не впадаючи в крайнощі, слід зупинитися на «золотій» середині: використати переваги технологічних запозичень й одночасно просувати власні науково-технологічні розробки, готові до впровадження, які у нас є, але не в тій кількості, яка забезпечить масштабну та всеохоплюючу модернізацію. Можна погодитися з висновком академіка РАН В. Полтеровича, що «на початкових етапах не варто робити ставку на «технологічні прориви»: для цього в нас немає ні коштів, ні відповідної інфраструктури; варто ефективно запозичувати західні технології, притому не обов'язково одразу найбільш передові». «У країни, що розвивається, – відзначає науковець, – є лише одна перевага перед розвиненими економіками – «перевага відсталості»: можливість запозичення вже створених ними інститутів, методів управління і технологій виробництва [9]. Звісно, не варто відмовлятися від інновацій за окремими напрямками. Проте інновації – дороге задоволення, запозичувати значно дешевше. Технологічно відстала країна ... може використовувати свою «перевагу» в усіх галузях, здійснивши тим самим широкомасштабну модернізацію. Досвід країн «економічного дива» підтверджує це. Передчасна орієнтація на «інноваційний розвиток» викликає асоціації з політикою «великого стрибка» і може призвести до неефективного використання, розбазарювання ресурсів. У завданні запозичення мета визначена набагато чіткіше порівняно з інноваційним розвитком». Не варто боятися, що технологічні запозичення зруйнують власну науку. Навпаки, для останньої це буде можливість ознайомитися з передовими науково-технічними досягненнями, з часом розвинути їх, використовуючи «поліпшуючі» інновації, отримані на базі запозичених, накопичення «критичної маси» яких відкриє шлях вже до власних «проривних» технологій.

Отже, проведені дослідження дозволяють розробити алгоритм формування та реалізації стратегії розвитку промислового потенціалу регіону (рис. 4).

Рис. 4. Алгоритм формування та реалізації стратегії розвитку промислового потенціалу регіону

Відповідно до алгоритму далі слід надати характеристику визначеним стратегічним цілям розвитку промислового потенціалу регіону відповідно до стратегічної карти та установити показники-індикатори виконання стратегії.

Список використаної літератури

1. Амоша О. І. Державна підтримка вугільної промисловості України у світлі правил СОТ та ЄС / О. І. Амоша, А. І. Кабанов, Л. Л. Стариченко // Уголь України. – 2010. – № 1. – С. 5–10.
2. Варналій З. С. Конкурентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення / З. С. Варналій, О. П. Гармашова. – К. : Знання України, 2013. – 387 с.
3. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р. (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.csi.org.ua/www/wp-content/uploads/2013/05/nsrdu2020_1.pdf
4. Заблодська І. В. Моніторинг та оцінка реалізації стратегії економічного та соціального розвитку регіону : [монографія] / [І. В. Заблодська, С. П. Дроботенко та ін.]. – Луганськ : Ноулідж, 2012. – 157 с.
5. Кіндзерський Ю. Проблеми розвитку промисловості та розбудови ефективної промислової політики в Україні / Ю. Кіндзерський // Економіст. – 2012. – № 8. – С. 15–22; № 10. – С. 33–40.
6. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 р. № 2850-IV // Офіційний вісник України. – 2005. – № 40. – Ст. 2529.
7. Про затвердження Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку : Постанова КМУ від 16 листопада 2011 р. № 1186.
8. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23.03.2000 р. № 1602-111 // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 25. – Ст. 195.
9. Полтерович В. М. Стратегии модернизации, институты и коалиции / В. М. Полтерович // Вопросы экономики. – 2008. – № 4. – С. 4–24.

10. Пельтек Л. В. Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми : [монографія] / Л. В. Пельтек. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 268 с.
11. Романюк С. А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: регіональні дослідження : [монографія] / С. А. Романюк. – К. : УАДУ, 2001. – 112 с.
12. Стратегія економічного та соціального розвитку Луганської області на період до 2015 року [Електронний ресурс] / Луганська обл. держ. адміністрація. – Режим доступу : <http://www.loga.gov.ua/oda/about/depart/economy/se-state/str-dev/>.
13. Якубовський М. Промислова політика: проблеми та перспективи модернізації / М. Якубовський // Економіка України. – 2010. – № 8. – С. 21–29.
14. Fumihito, Goto and Kazumoto, Irie (1990) The theoretical basis of industrial policy: toward the Honzpnlin the 1990s. Studies in international trade and industry, MITI/RI, p. 4.

References

1. Amosha, O. I., Kabanov, A. I. and Starychenko, L. L. (2010) Government support of coal industry of Ukraine in the light of WTO and EU rules. *Uhol' Ukrayiny*, (1), pp. 5-10.
2. Varnaliy, Z. S. and Harmashova, O. P. (2013) The competitiveness of national economy: problems and priorities of innovative ensuring. Kyiv: Znannya Ukrayiny, 387 p.
3. State strategy of regional development for the period upto 2020 (project). [Internet]. Available from: <http://www.csi.org.ua/www/wp-content/uploads/2013/05/nsrdu2020_1.pdf>
4. Zablods'ka, I. V., Drobotenko, S. P. et al. (2012) Monitoring and evaluation of the realization of the strategy of economic and social regional development. Luhans'k: Noulidzh, 157 p.
5. Kindzers'kyu, Yu. (2012) Problems of industrial development and building up of effective industrial policy in Ukraine. *Ekonomist*, (8), pp. 15-22; (10), pp. 33-40.
6. About the stimulation of regional development: the Law of Ukraine from 08.09.2005, 2850-IV (2005). *Ofitsiyyny visnyk Ukrayiny*, (40), Art. 2529.
7. About the approval of the Order of the development, monitoring and evaluation for the realization of regional development strategies (2011) Postanova KМУ from November, 16, No 1186.
8. About state prognostication and working out of programs of economic and social development of Ukraine: the Law of Ukraine from 23.03.2000, No 1602-111 (2000). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, (25), Art. 195.
9. Polterovych, V. M. (2008) Strategies of modernization, institutes and coalitions. *Voprosy ekonomiky*, (4), pp. 4-24.
10. Pel'tek, L. V. (2010) The development of regional industrial policy of the state: the theory, methodology, mechanisms. Mykolayiv: ChDU im. Petra Mohyly, 268 p.
11. Romanyuk, S. A. (2001) The policy of regional development in Ukraine: modern state and new possibilities: regional researches. – Kyiv: UADU, 112 p.
12. The strategy of economic and social development of Luhans'k region on the period upto 2015 [Internet]. Available from: <<http://www.loga.gov.ua/oda/about/depart/economy/se-state/str-dev/>>
13. Yakubovs'kyu, M. (2010) Industrial policy: problems and perspectives of modernization. *Ekonomika Ukrayiny*, (8), pp. 21-29.
14. Fumihito, Goto and Kazumoto, Irie (1990) The theoretical basis of industrial policy: toward the Honzpnlin the 1990s. Studies in international trade and industry, MITI/RI, p. 4.

Стаття надійшла до редакції 09.04.2014.

Відомості про автора

О. Ю. Кудріна, кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Інститут економіки та бізнесу.